

ALEXANDRU ISTRATE*

**MITURILE MERG LA ȘCOALĂ.
ISTORIE ȘI MEMORIE
LA ÎNCEPUTURILE MODERNITĂȚII ROMÂNEȘTI**

Ce ne propunem

Istoricii dedicați genezei națiunilor moderne au atribuit, printre altele, un rol important educației în reușita acestei procesualități. Ei au sesizat, începând cu prima parte a secolului al XIX-lea, amprenta mediului formativ în construirea memorabilității istorice, a însuflării dragostei de patrie și a respectului față de înaintași; fapt confirmat în literatura occidentală prin scrierile didactice, prin operele de autor ale profesorilor din colegii și universități, apoi adevărat și de literatura autobiografică a multora dintre adolescenții de atunci. Acolo, totul s-a clădit în jurul *ideilor* întrupate în personaje și fapte verosimile, dezvoltate într-o *literatură patriotică*, asumată ca *națională*, în curgerea câtorva decenii, începând cu finele veacului XVIII. A fost oare la fel și în cazul principatelor nord-dunărene? Poate fi acceptată de la sine impresia că, în ton cu prefacerile și aprecierea modelului social și cultural francez, împărtășite de o bună parte a generațiilor tinere, s-a împământenit și la noi acea stare de spirit?

Într-o mărturisire făcută lui Ion Ghica la începutul toamnei în 1859, Costache Negri se declarase „sătul până dincolo de urechi, căci sunt aproape douăzeci de ani de când eu însumi n-am făcut decât să strig și să aud strigându-se întruna: patrie, unire, forță, regenerare, libertate – libertate, regenerare, forță, unire patrie etc., până-ntr-atât că m-am săturat”¹. Din mâhnirea și dezgustul onestului moldovean reiese că abia după 1840 subiectul începea să fie discutat, fără a fi concretizat, totuși, în strategii educaționale și în convertirea profesorilor la un apostolat patriotic. Negri observase cum sentimente și credințe vitale în asumarea unei mândrii istorice fuseseră corupte în vociferări și atitudini superficiale.

Atitudinea lui Negri ne provoacă inevitabil un prilej de reflecție despre epocă și rolul interesat al statului în construcția emoționalității patriotice prin legiferarea regimului manualelor. Ținea oare cont elaborarea manualelor de vreo metodologie agregată de Epi-tropia Învățăturilor Publice, parte a Comitetului Central²? Avea vreo noimă tipărirea lor, încuraja aceasta reverența față de înaintașii merituoși?; erau apreciate tradițiile și zestrea

* Cercetător științific, Institutul de Istorie „A. D. Xenopol”, Academia Română – Filiala Iași.

¹ C. Negri, *Scrieri*, vol. I, text ales, stabilit, note și studiu introductiv de Emil Boldan, București, Editura pentru Literatură, 1966, p. 139, scrisoarea către Ion Ghica din 2 septembrie 1859.

² *Regulamentul Organic al Moldovei*, ediție integrală realizată de Dumitru Vitcu și Gabriel Bădărău, cu sprijinul lui Corneliu Istrati, Iași, Editura Junimea, 2004, p. 404.

patrimonială a neamului din care proveneau? Cum se alegeau și cum se argumentau temele tratate, ce bibliografie recomandau, cum reacționau copiii în fața unor astfel de pledoarii?

Pe un alt palier interpretativ, la fel de important este să clarificăm cum s-a făcut trecerea de la mitologie spre cronologie, transferul dinspre istoria generală spre cea a patriei și cum a fost resimțită în cultura locului. Când și dacă eroii noștri au fost considerați mai importanți decât cei elogiați în marile literaturi. Și dacă da, cum se legitimau vitejii, cum și-au dobândit nemurirea și admirația? Promovarea noului cult a fost posibilă prin educație? În ce registru erau povestite în clasă faptele și vremurile de odinioară? Cum au răspândit versiunile istoriografice nemurirea de o parte și de alta a Milcovului? Au stârnit ele unele sensibilități legate de biruințele și cruzimile *celorlalți*?

Unii istorici³ au pledat necondiționat pentru rostul fundamental jucat de disciplinele istorice în programele din Moldova și Țara Românească. Dar când a fost să se detalieze carierele și scrierile profesorilor, numele invocate erau aceleași: Mihail Kogălniceanu, cu al său *Cuvânt introductiv* din 1843, care umplea amfiteatrul Academiei Mihăilene⁴, Florian Aaron, Gheorghe Săulescu, Ioan Albineț sau literatul Ioan Maiorescu. Sigur au mai fost și alți dascăli, majoritatea doar cu titulatura, fără operă. Însă doar cinci nume pentru atâta amar de vreme este totuși un bilanț dezolant.

Referințele preluate din lucrările tipărite ale dascălilor amintiți nu conving. Vorbim, în fond, de o mână de contribuții, cu îngăduință 20–30 de titluri semnate de cei cinci, dacă acceptăm și colaborările din presă. Pentru recunoașterea unor cariere meritorii e cam puțin. De asemenea, este insuficient și pentru reconstituirea biografiilor. Bună parte din operele acelor profesori nu au fost tipărite, cum ar fi cazul cursului de istorie ținut de Ioan Maiorescu în perioada șederii la Iași. Exceptând biografia lui Mihail Kogălniceanu⁵, viața niciunui dintre dascăli nu a fost considerată demnă de rânduit în cărți. Iar Florian Aaron merita chiar o ediție critică, măcar din două motive: opera științifică și statutul de istoric onorat prin funcții și demnități ocupate timp de aproximativ trei–patru decenii. Au lipsit „indiscreția” căutării unor lămuriri și persistența în clarificarea unor chestiuni cu priză în societate.

Pentru a desluși reevaluările și metamorfozările poveștilor aceluia prezent despre intuitele trecuturi, vom deschide manualele și jurnalele tipărite în epocă, căutând în arhive însemnările profesorilor de atunci. Pași pe care istoriografia occidentală i-a făcut cu mult timp în urmă. Și nu într-o cheie idolatrizantă.

Mitologie sau dulceața misticismului

Scurtul popas istoriografic asupra învățământului din Moldova și Țara Românească țintește surprinderea unei evoluții a cunoașterii și, implicit, a culturii istorice, în relația *mitologie – cronologie – istorie universală – gramatică – geografie – istoria patriei*. Ia însă în calcul necesitatea regândirii argumentelor științifice, precum și aceea a respectului față de înaintașii care meritau aprecierile posterității.

Însemnările păstrate în caietele de mitologie până aproape de 1850, completate în școlile și pensioanele din Moldova și Țara Românească, plasau disciplina în dimen-

³ Vasile Cristian, *Începuturile învățământului istoric în Principate*, în *AIIAI*, XVI, 1979, p. 475. Vezi și Gabriel Bădărău, *Academia Mihăileană (1835-1848). Menirea patriotică a unei instituții de învățământ*, Iași, Editura Junimea, 1987.

⁴ Ion Ghica, *Scrisori către Vasile Alecsandri*, ediție îngrijită de Radu Gârmea și ilustrată de Rareș Ionașcu, București, Editura Humanitas, 2014, p. 178, scrisoarea lui Ion Ghica adresată lui Vasile Alecsandri, din 20 iunie 1881.

⁵ Alexandru Zub, *Mihail Kogălniceanu istoric*, Iași, Editura Junimea, 1974.

siunea închipuirilor și a miracolului, în indefinite vârste arhaizante, imposibil de cuprins în ani. Elogierea pierdea măsura lucrurilor, refuzând științei dreptul la o expunere etologică. Reprezentările tiranilor și eroilor, versiuni antinomice, căpătaseră proporții titanice. Zeii monopolizau încă bărbăția și îndrăzneala. Era un decalaj evident față de sfârșitul inocenței temporale, perceptibil în scrierile modernității europene de decenii bune, unde gânditorii legau încă „într-o sclipire de inspirație raționalul de iraționalul, conceptualul de imaginativ”⁶.

Literatura, memoriile și corespondența, dar mai ales analizele și teoretizările prinse în sumarul revistelor literare sau enunțate în amfiteatrele universitare europene, surprindeau marea dezvrăjire. Și o făcuseră convingător în veacul al XVIII-lea⁷. Alexander von Humboldt respingea persistența prejudecăților dogmatice⁸, a împărțirii de la sine între adevăr și fals, între veridic și frumos, a creditării totale a funcției cognitive. Îl deranja nu neapărat încrederea absolută într-o credință, ci mai mult maniera în care era limitată cunoașterea. În noua memorabilitate literară, nelumescul nu mai convingea. Se accepta însă că mitul rămânea o formă de înțelegere a timpurilor de odinioară, că metafora nu era doar un exercițiu stilistic. Dimpotrivă, se dovedea un mod de cunoaștere, mai ales în cazul epocilor eroice, când adevărul și autenticitatea nu puteau fi suficiente pentru reliefaarea virtuților.

Descălcirea mitologiei suferea o schimbare esențială, pe gustul literaților. Într-o confesiune eliberatoare, George Sand puncta

[...] singurele materii care mi-au plăcut într-adevăr au fost istoria și geografia, care nu-i decât apendicele necesar al acesteia, apoi muzica și literatura. Aș putea reduce aceste preferințe spunând că nu mi-au plăcut și nu-mi vor plăcea cu adevărat decât muzica și literatura, căci ceea ce mă pasiona din istorie nu era încă acea filosofie pe care moderna teorie a progresului ne învață s-o deducem din înlănțuirea faptelor. Pe atunci nu se precizase încă această noțiune clară și precisă care este, dacă nu o mare descoperire, cel puțin o certitudine filosofică importantă a vremurilor noastre noi, a cărei expunere și ale cărei deducții strălucite au fost arătate de Pierre Leroux, Jean Reynaud și școala lor din *Noua enciclopedie*.

În epoca în care învățam eu istoria, nu exista încă nici un fel de idee de ordine și de ansamblu în aprecierea faptelor. Astăzi, studiul istoriei e sinonim cu ideea de progres. El ne determină să asistăm la copilăria omenirii, la dezvoltarea, la încercările și eforturile ei succesive, la cuceririle, ba chiar și la decăderile sale, toate acestea confirmând pe deplin legea mersului înainte, a progresului.

Pe vremea mea învățai mai multe feluri de istorie care n-aveau nici o legătură una cu alta. De pildă, istoria sacră și istoria profană, pe care trebuie să le studiezi separat deși erau strâns legate între ele. Ce era adevărat și ce era născocire în aceste istorii? Amândouă erau doldora de miracole și de povestiri inadmisibile din punct de vedere logic. Și de ce Dumnezeu evreilor era singurul și cel mai bun? Nu ți se arăta de ce, iar în ce mă privea, mi se părea tot atât de năstrușnic și de neserios ca și cel al lui Homer sau al lui Virgiliu. – Citește, mi se spunea, scoate notițe, fă rezumate, și nu mai analiza atâta. Astea sunt lucruri care trebuie să-ți rămână bine înfipte în cap⁹.

⁶ Gillo Dorfles, *Estetica mitului (De la Vico la Wittgenstein)*, în românește de Sanda Șora, cuvânt înainte de Vera Călin, București, Editura Univers, 1975, p. 22.

⁷ Vera Călin, *Cuvânt înainte*, în Gillo Dorfles, *op. cit.*, p. 5.

⁸ Alexander von Humboldt, *Cosmos. Privești din natură. Privești din Cordilieri și alte scrieri. Pagini alese*, traduceri de Cornelia Gheorghiu, Maria Magdalena Popa-Levandovschi și Radu Nor, antologie și prefață de Ion Biberi, București, Editura Minerva, 1970, p. 9.

⁹ George Sand, *Povestea vieții mele*, vol. I-II, selecție, traducere, prefață, tabel cronologic și note de Teodora Popa-Mazilu, București, Editura Albatros, 2006, p. 442-443.

George Sand trăise frustrarea neînțelegerii motivelor pentru care fusese obligată să învețe, din fragedă copilărie, o istorie în care nu vibra sensibilitatea umană. Măcar de ar fi fost veridice, lucru de care George Sand se îndoia, bănuindu-le a fi, mai degrabă, niște scorniri, imune în fața firescului și a curentelor de gândire ce câștigaseră audiență în dezbaterile iluminismului. În amărăciunea ei tresăltau nostalgii și traume regăsite și în destăinuirile altor scriitori și oameni de știință celebri, torturați de mici cu unele ineptii ale profesorilor. Și-ar fi dorit să afle în expresia *copilăria omenirii* mai mult decât o condiționare cronologică. Scriitoarea franceză aprecia acea mitologie focusată pe virtuțile firii umane și nu pe tentantele fantasmagorii.

Ceea ce se preda în Principate nu era mitologia noastră, cu zei și întâmplări locale. Mai mult, se vorbea despre „demi-Dieux et heros”¹⁰ sau de „grands Dieux”¹¹, relatări specifice curriculei de religie. Refuzul logicii persista în vremuri în care în Europa era clamată necesitatea *dezdivinizării*¹². Măcar dacă ar fi fost vorba, în programele școlare, despre o simbolistică extrasă din marile mituri, apte să dezvolte cultura generală sau chiar buna înțelegere a lumii.

Plimbați prin astfel de lumi închipuite, moldovenii și muntenii nu erau parte a istoriei, ci doar spectatori ai înfăptuirilor inimaginabile repurtate de popoarele lumii: umili cititori ai capodoperelor laudate de alții. Nu din astfel de legende se puteau inspira și nu izbuteau să ridice o națiune. Nici nu putea fi altfel, de vreme ce nici măcar literatura populară nu reușise să impună *fabule ale identității colective*, vehiculate între oamenii de rând. Mitologia universală nu găsisese un minim interes în voroava mulțimii. Radu Rosetti afla întâmplător despre Ștefan cel Mare, Bogdan Chiorul, Petru Rareș, despre Movilești și Vasile Lupu din aduceri-aminte împărtășite cu har, în jurul focului, de către părintele Zosim¹³. Nimic din grăirea bătrânului nu consona cu manualele și prelegerile didactice. Era însă un concurs de împrejurări fericite, prilejuite de cultura și înțelepciunea unei persoane, în niciun fel revendicată de la vreun sistem de învățământ apreciat de comunitate. Cele uitate și nespuse de demult atrăgeau atenția mai mult decât orice noutate.

Ion Ghica își petrecuse multe ceasuri citindu-i Elenei Dudescu, văduva poetului Alecu Văcărescu, „anaforale de-ale divanurilor de cinci, divanurilor de șapte și de-ale veliților boieri”¹⁴. Îi mai făcea plăcere să-l audă pe Iancu Văcărescu recitând *Oda la marca țării*. Și parcă e mai bine că s-a întâmplat așa, învățămintele fiind astfel ferite de preținse veleități savante. În acele cuvinte puteau fi înțelese mai bine ecouri ce nu răzbiseră în scriitura oficială și pedagogică.

Moldovenii și muntenii nu aveau ceea ce Hans-Georg Gadamer a explorat: o *conștiință mitică*¹⁵, pe care o identifica în scrierile lui Schlegel, Schelling, Hölderlin, Hegel, propagând o mitologie în care pulsa *sufletul patriotic*¹⁶. Modernitatea germană renunțase la „poeme epice naționale din istorii îndepărtate”¹⁷; temporal, dar și spațial.

¹⁰ Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Iași (SJANI), fond MCIP – Moldova, dosar 18/1844, f. 11.

¹¹ *Ibidem*.

¹² Georg Wilhelm Friedrich Hegel, *Prelegeri de estetică*, vol. I, traducere de D. D. Roșca, București, Editura Academiei, 1966, p. 534.

¹³ Radu Rosetti, *Părintele Zosim și alte povestiri*, ediție îngrijită de Radu Gârmacea, București, Editura Humanitas, 2013, p. 9.

¹⁴ Ion Ghica, *op. cit.*, p. 184, scrisoarea lui Ion Ghica adresată lui Vasile Alecsandri din 22 octombrie 1882.

¹⁵ Hans-Georg Gadamer, *Adevăr și metodă*, traducere de Gabriel Cerceș, Larisa Dumitru, Gabriel Kohn și Călin Petcana, București, Editura Teora, 2001, p. 71.

¹⁶ *Ibidem*, p. 76.

¹⁷ Georg Wilhelm Friedrich Hegel, *op. cit.*, p. 278.

Hegel sesizase că epopeea *Nibelungilor*, deși petrecută pe pământul patriei, nu mai era cântată cu patos de compatrioții lui, deoarece proslăvea zei scandinavi. Ceva se rupsesse în raportarea la tradiții în gândirea intelectual-critică europeană. Subiectivitatea emoțională, dar și intelectuală, neregăsirea în acele iznoave și născociri, ațâțaseră vanități reunificatoare.

Cărturarii germani se implicaseră într-o dezbateră despre rosturile și însemnătatea mitologiei, printre ai cărei teoreticieni esențiali fusese Giambattista Vico. Italianul avansase în mediile academice europene, cu aproape jumătate de veac în urmă, zeci de mii de zei și idoli popularizați de literatura clasică¹⁸. Un număr ce strivea orice tentativă de a face ordine prin trecuturi, perturbând disocierea *binelui de rău*. Schelling însă îl aprecia pentru inspirația de a privi mitologia ca un izvor al cunoașterii¹⁹.

Filozoful italian pledase pentru o „teologie naturală a tuturor națiunilor, cu care fiecare popor și-a închipuit de la sine, în mod natural, proprii săi zei”²⁰. Aceia erau esențiali pentru identitatea fiecărui neam și contase extraordinar maniera în care fuseseră asumați și popularizați. Restul erau doar personaje captivante ale culturii universale. De aici și credința retorului că omenirea evoluase în trei vârste, a *zeilor*, a *eroilor* și cea a *oamenilor*. La ultima ajunseseră doar națiunile care dispuneau de o literatură zămislită în trăirile și năzuințele locale și, mai ales, din originalitatea afirmată în graiul matern.

Nu mai era o problemă să se admită că mitologiile înfloriseră în timpul barbariei popoarelor și că de atunci se păstrau primele versuri eroice²¹; și nu ca plămuii superficiale, ci parte a unei literaturi teaurizată în memoria universalității. Acea mitologie nu era doar expresia *închipuirii*, cât mai ales a „înțelepciunii poetice”²². Mediile academice europene anunțaseră încă din veacul XVIII despărțirea de credințele înșelătoare, de alegoriile iluziilor perimate, recuperând ceea ce se putea în rațiune și progres²³. August Wilhelm Schlegel reușise să o impună drept temă de reflecție, într-o vreme când tot mai mulți contemporani împărtășeau aserțiunea conform căreia „spiritul Antichității nu mai e spiritul nostru”²⁴. Romantismul se distanța de miturile „antichității grecești sau romane pe care clasicismul le tocise și le epuizase făcându-le de nesuportat printr-o banalizare excesivă”²⁵.

Valoarea de exemplu a reprezentărilor generale asupra lumii era pusă la îndoială de un nou imbold, cel *național*. Hegel găsea searbădă referirea neîntreruptă la istoria greacă și romană²⁶. De atunci lumea se schimbă, și nu o singură dată. În *Prelegeri de estetică* descuraja invocarea abuzivă a eroilor. Nu-l mai impresiona că „orice băiat cunoaște deja din școală zeii, eroii și figurile istorice elene”²⁷. Bănuia în acea erudiție

¹⁸ Giambattista Vico, *Principiile unei științe noi cu privire la natura comună a națiunilor*, precedată de *Autobiografie*, studiu introductiv, traducere și indici de Nina Façon, note de Fausto Nicolini și Nina Façon, București, Editura Univers, 1972, p. 181.

¹⁹ Vera Călin, *Cuvânt înainte*, în Gillo Dorfles, *op. cit.*, p. 10.

²⁰ Giambattista Vico, *op. cit.*, p. 90.

²¹ August Wilhelm și Friedrich Schlegel, *Despre literatură*, traducere, prefață și note de Mihai Isbășescu, București, Editura Univers, 1983, p. 480.

²² Gheorghe Vrabie, *Folclorul. Obiect, principii, metodă, categorii*, București, Editura Academiei, 1970, p. 29.

²³ Karl Löwith, *Istorie și mântuire. Implicațiile teologice ale filosofiei istoriei*, traducere de Alex Moldovan și George State, Cluj-Napoca, Editura Tact, 2010, p. 11.

²⁴ *Ibidem*, p. 42.

²⁵ Marcel Brion, *Pictura romantică*, traducere și prefață de Modest Morariu, București, Editura Meridiane, 1972, p. 35.

²⁶ Georg Wilhelm Friedrich Hegel, *Prelegeri de filozofie a istoriei*, traducere de Petru Drăghici și Radu Stoichiță, București, Editura Humanitas, 1997, p. 10.

²⁷ Idem, *Prelegeri de estetică*, vol. I, p. 276–277.

monotonă lipsa oricărei plăceri a cunoașterii. Observase cum acele informații rămăseseră „străine conștiinței noastre mai profunde, și nimic nu este atât de găunos și de rece ca exclamațiile pe care le auzim în opera *O, voi zei!*”²⁸ Oamenii nu mai datorau nimic Olimpului. Teama și adorația anticilor nu îi încerca și pe moderni. Aceștia îi păstrau ca personaje de referință, negându-le însă orice putere asupra omenirii.

Chinuitoarea neputință epistemică, sesizabilă oriunde în învățământul european, se cronicizase, traumatizându-i pe unii cursanți. Charles Darwin suportase cu stoicism orele predate în școala doctorului Butler. Era convins că orientarea lecțiilor, eminentemente clasicistă, dăunase dezvoltării lui intelectuale²⁹. Pentru tineri ca el, acea istorie își pierduse relevanța. Iar unii cărturari reacționau. Și nu printr-un exces retoric sau polemică gazetă-rească, cât mai ales printr-o rânduială diferită a cugetării.

Friedrich Gottlieb Klopstock încerca reîmprospătarea *mitologiei creștine* în *plăsmuiri naționale*³⁰. Și intuise corect. Hegel includea aceste creații în opere epice. Îi era limpede că „fiecare națiune mare și importantă posedă astfel de cărți absolut prime în care se exprimă ceea ce este spiritul lor original”³¹, înțelese ca adevări indispensabile după epopeile antichității. Transmiteau elemente de morală, coeziune comunitară, simț al dreptății, dar, mai presus de toate, „intuiția unui spirit național”³². Universalitatea își fragmenta semnificațiile, restrângându-se în interiorul noilor granițe: fenomen impulsivat de intensitatea atașamentelor față de memoria unor mari izbâanzi armate, a convingerii că strămoșii fiecăruia fuseseră mai buni. Nevoia de *context național* devenea decisivă³³. În țările scandinave, romantismul împletea naționalismul și mitologia nordică³⁴ – odinioară sursă importantă pentru literatura europeană de factură istorică –, evidențiind acum martirajul vitejilor locali.

Visarea și orgoliul comunitar cereau împrospătarea suflului eroic. Noua mitologie, afirmată după 1800, preamărea virtutea, neînfricarea, iubirea și dragostea de oameni. Hegel schița și tipologii ale cutezătorilor. L-au sedus cei greci, cei romani, vitejii din poezia arabă și cavalerii. Rămăsese încredințat că eroii homerici nu semănau deloc cu cei medievali. Dimensiunea olimpiană se restrângea la viața terestră, zeii erau umanizați, influențând și caracterologia eroică. Primii erau soți, tați, stăpâni, în vreme ce medievalitatea oferea, precumpănitor, figura cavalească, departe de „sfera conținutului popular”³⁵. Cei dintâi erau *apărători* ai cetății, ultimii îi încarnau pe *cuceritori*. Simțul aventurii și solitudinea înlocuiseră afecțiunea familială și ca urmare a crizei în care intrase valoarea clasică a eroismului³⁶, cu implicații nu doar în structurile și comportamentele sociale, ci și în prefacerile lexicologice.

Alexandru Nicolae Cizek sesiza că „eroicul ajunge o categorie depășită, fiind înglobat și asimilat în divinitatea suveranului”³⁷. În trecerea de la *nevoia* și *teama* de zei

²⁸ *Ibidem*, p. 277.

²⁹ *Autobiografia lui Charles Darwin 1809–1882*, editată de Nora Barlow, urmată de fragmente din *Călătoria unui naturalist în jurul lumii*, traducere din engleză de Ioana Miruna Voiculescu, Andrei Bontaș și Ancuța Bontaș, studiu introductiv de Mircea Flonta, București, Editura Humanitas, 2017, p. 61.

³⁰ Georg Wilhelm Friedrich Hegel, *Prelegeri de estetică*, vol. II, traducere de D. D. Roșca, București, Editura Academiei, 1966, p. 554.

³¹ *Ibidem*, p. 443.

³² *Ibidem*, p. 454.

³³ *Vezi Romanticism in national context*, edited by Roy Porter and Mikuláš Teich, Cambridge, Cambridge University Press, 1988.

³⁴ Gunnar Eriksson, *Romanticism in Scandinavia*, în *Romanticism in the National Context*, edited by Roy Porter and Mikuláš Teich, Cambridge, Cambridge University Press, 1988, p. 186–187.

³⁵ Georg Wilhelm Friedrich Hegel, *Prelegeri de estetică*, vol. II, p. 465.

³⁶ Alexandru Nicolae Cizek, *Eroii politici ai antichității. Modele ideologice și literare*, București, Editura Univers, 1976, p. 108.

³⁷ *Ibidem*, p. 235.

la *admirarea* patosului cavaleresc, teogoniile croșetau încă prejudecăți. Deosebiriile dintre *zei și eroi* erau încă imperceptibile pentru o parte din moderni³⁸. Astfel de păreri nu au avut ecou la nord de Dunăre, unde se făceau auziți cei dintâi mitografi³⁹, insensibili la reacțiile școlilor de gândire și la discernământul generațiilor ce veneau din urmă. O asemenea atitudine a provocat și dezinteresul tinerilor față de materie.

Ce mitologie era invocată în școlile din principate

Stanciu Căpățineanu, profesor în Craiova, unul dintre magiștrii reprezentativi din Țara Românească, fost elev al lui Ion Heliade Rădulescu la „Sf. Sava”⁴⁰, scotea în 1830 o mitologie despre zeii și zeițele grecești și romane⁴¹. Era păstrată la loc de cinste în bibliotecile personale⁴²; nu și discutată, posibil nici lecturată de cei care decideau programele școlare. Presa ori însemnările confesive nu o pomeneau. Dascălul pleda pentru nevoia înțelegerii parabolilor mitologice. Împărtășea opinia că, fără cunoașterea acestora, cei care vor cerceta în biblioteci, alături de vizitatorii galeriilor și muzeelor, nu vor pricepe mare lucru⁴³. Într-o țară în care nu existau instituții de cultură accesibile publicului, condiționarea lui Stanciu Căpățineanu era, mai degrabă, o amară ironie.

Dascălul nu se arăta cătuși de puțin interesat de o posibilă versiune care să cuprindă și figurile mitologice locale, așa cum se luptau să le impună unii gânditori europeni. În schimb, îngroșa universalitatea mitologiei. O prezenta drept

[...] zicere grecească, ce cuprinde istorii fabuloase despre zei, despre jumătate de zei și despre eroi d’ai vechimii, cu toate căte au înclinare cu religia păgânească. Așadar în ea trebuie să se subțințeagă tainile, slujbele și ținmoniile jărtfelor ce obișnuiau d’a face acestor mincinoase zeități, precum și oraclii, popii cu dregătoriile lor cele bisericesti; ghicitorii, sibilele, deosebitele sărbători și jocuri religioase, altarele, statuile (idolii) și cu un cuvânt toate semnele cu care s-a ținut și s-a păzit idolatria atâtea veacuri pe pământ⁴⁴.

E aceeași mitologie pe care Ion Heliade Rădulescu o propunea drept subiect al unui curs ținut celor care frecventau Societatea Filarmonică⁴⁵. În prezentarea lui Căpățineanu, trecutul surprindea chintesența omenescului, erau pomenite nume reale, se punea o oarecare rânduială în devălmășia închipuirilor. Proiecția sa nu reușea totuși să elibereze arhaicitatea de apăsarea religioasă și de patima misticismului.

În Moldova se știa de un manuscris semnat de Gheorghe Săulescu. Avea un titlu generos, *Mitologia anticilor cu aplicație la datinile vechi ale românilor*. Profesorul îl

³⁸ Georg Wilhelm Friedrich Hegel, *Prelegeri de estetică*, vol. II, p. 154.

³⁹ În sensul folosit de René Wellek, anume persoane captivate de mituri, vezi *Conceptele criticii*, în românește de Rodica Tiniș, studiu introductiv de Sorin Alexandrescu, București, Editura Univers, 1970.

⁴⁰ I. Xenofon, *Filarmonica de la 1833. Centenarul primei reprezentații de teatru național în București*, București, Editura „Munca Literară”, 1935, p. 12.

⁴¹ *Mitologie pe limba rumânească, care arată toți zeii și zeițele vechimii grecești și românești cu aligoriile lor deslegate în înțelesuri de învățături firești și moralicești*, cu 63 de icoane de Stanciu Căpățineanu, profesor școalelor naționale din Craiova, 1830.

⁴² BAR, mss. 5547, *Catalog general de cărți românești ce se găsesc în biblioteca Ecaterinei Stârcea, născută Eni Văleanca*, f. 52 v.

⁴³ *Mitologie pe limba rumânească*, p. 7.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 1.

⁴⁵ Ion Heliade Rădulescu, *Cuvânt la examenul școlii filarmonice*, în Ion Heliade Rădulescu, *Opere*, I, *Versuri. Proză. Scrieri istorice și memorialistice*, ediție îngrijită, prefață și note de Mircea Angheliescu, București, Editura Univers Enciclopedic, 2002, p. 335.

preda spre publicare Institutului Albinei⁴⁶; fără vreun impact public. Exceptând actele administrative care îi atribuiseră manuscrisele folosite la clasă în 1838⁴⁷, niciunul dintre colegii, elevii sau prietenii autorului nu l-au menționat în referințele timpului. Manuscrisul a rămas doar un titlu dintr-o adresă oficială. Tăcerea așternută peste scrierea lui Săulescu e, deopotrivă, una despre calitatea frazei, alta despre recunoașterea ca scriitor a moldoveanului și ultima despre schimbarea preferințelor literare.

Trecuseră mai bine de patru decenii de când lehamitea față de excesul mitologizant îi îndepărtase pe tineri de istoria reală. Pe mulți îi încerca senzația că acele timpuri obscurantiste goliseră omenescul de autenticitatea primului impuls, amorțind plăcerea admirării isprăvilor meritorii petrecute și nu închipuite. E improbabilă grija – în astfel de expozeuri, precum cele propuse de Stanciu Căpățineanu și Gheorghe Săulescu – pentru ajustarea percepției școlarilor asupra trecutului; în niciun caz nu putea fi vorba despre acele vremuri în care luptaseră Mircea cel Bătrân și Ioan Vodă cel Viteaz. Mitologia ca disciplină nu valorifica defel basmele și legendele populare. Ar fi putut astfel să propună și temeri de-ai locului. Ar fi fost suficient să preia exemple din compozițiile publicate de Asachi în „Albina Românească”. Recomandările de lectură îi considerau încă neînsemnați.

Așa se explică de ce la Academia Mihăileană, chiar și în 1838, abia se spunea câte ceva despre „introducerea în mitologie și conceptul ei”⁴⁸. Sunt chestiuni cuprinse și în programa examenului special din școlile publice din Iași, susținut între 24 februarie și 8 martie 1838⁴⁹. Totul se reducea la generalități și la o minimă deschidere spre teoretizare.

Gheorghe Stihi, auditor de filosofie sau candidat, așa cum se trecea în caiet⁵⁰, la cea mai prestigioasă școală din urbea ieșeană, dar și fost elev al Conservatorului filarmonic dramatic⁵¹, învăța „mitologia sau fabulația”⁵². Echivalența e grăitoare pentru înțelegerea acestei panoramări ce cuprindea, deopotrivă, istorie și literatură, ficțiune și un dram de veridicitate. Caietul lui Stihi ne îngăduie să evaluăm nivelul expertizei didactice, a orientării lecțiilor de la fantezia mitologică către exigențele istoriei universale și a geografiei; cu evidente aproximări îndatorate încă fanteziei.

Scurte relatări prinse în titluri precum *Tratație pragmatică asupra istoriei Greciei*⁵³, *istoria romanilor*, *Roma cucerită de gali* puneau câte ceva în paradigma istoriilor oficiale. Copiii învățau și despre educația, însușirea și ritualurile de îngropare ale romanilor, despre „insigniile militare”⁵⁴, despre triumfurile și onorurile date învingătorilor: chestiuni care în culturile occidentale nu mai țineau strict de istorie, fiind valorificate în anchete etnografice și de folclor. Pledoaria cuprinsă în *Tratație* nu distingea și cuvenitele conceptualizări anunțate pe prima pagină. Zei, muze, animale fantastice doar stârneau închipuirea copiilor. Povestită astfel, mitologiei i se nega anvergura academică; ea adevăra o „lipsă de inspirație” a cunoașterii, stârnea îndoieli privind *verosimilitatea*

⁴⁶ Nicolae Iorga, *Gheorghe Asachi ca tipograf și editor. După catalogul lui din 1847*, extras din AARMSI, seria II, tomul XXXIV, 1912, p. 22.

⁴⁷ V. A. Urechia, *Istoria școlilor de la 1800–1864, cu o scurtă introducere coprinzând note din istoria culturii naționale anterioare secolului al XIX-lea*, tomul II, București, Imprimeria Statului, 1892, p. 56.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 47.

⁴⁹ SJANI, fond MCIP – Moldova, dosar 15/1832, f. 449 v.

⁵⁰ BAR, mss. 584, *Cursuri de istorie. Mitologia sau fabulația a lui Gheorghe Stihi*, f. 452.

⁵¹ Teodor T. Burada, *Istoria teatrului în Moldova*, vol. I, Iași, Institutul de Arte Grafice N. V. Ștefanu, 1915, p. 183–184.

⁵² BAR, mss. 584, *Cursuri de istorie. Mitologia sau fabulația a lui Gheorghe Stihi*, f. 1–2.

⁵³ *Ibidem*, f. 128.

⁵⁴ *Ibidem*, f. 610 v.

relatărilor, insufla anxietăți și superstiții. Aceleași lucruri fuseseră spuse și de guvernatele pripășite în casele boierești la început de veac.

Pedagogia locală încremenise în fantasmagorii și prejudecăți. La 14 iunie 1838, Ioan Albineț cerea aprobarea Epitropiei, pentru a preda la clasa a II-a umanoare, „mitologia în special”⁵⁵. Programă de studii din pensionul lui Victor Cuénim din Iași prindea primele noțiuni de mitologie abia în al treilea an de studii și o perspectivă mai amănunțită doar în al patrulea an⁵⁶.

În al doilea semestru al anului școlar 1840–1841, Neculai Drăghinici intra la clasa a III-a colegială pentru a vorbi „despre zeii romanilor în scurt”⁵⁷ și doar atât. Iar dascălul respecta integral structura materiei aprobată de Epitropie. La 13 februarie 1841, într-o zi de joi, cei mici erau evaluați strict asupra aceluiași chestiuni⁵⁸. Nimic despre începuturile și chintesența propriului trecut, deși se întrezărea deja jumătatea veacului. În perioada care a urmat, materia a rămas aproape neschimbată, susținută doar în temeiul unor autori străini.

În primele zile din martie 1843, copiii răspundeau întrebărilor adresate de stolnicul D. Gusti pe o temă generoasă⁵⁹ – „zeii principali și eroii Greciei”⁶⁰, distantă însă față de înfăptuirile străbune. La fel și Teodor Schipor învăța la 1844–1845 despre „zeii sau sfințeniile romanilor”⁶¹. E imposibil ca în astfel de conversații să se fi inoculat în conștiința adolescenților devoțiunea patriotică.

La 1845, Malgouverné și Tribout o considerau încă o materie de bază în pensionul lor⁶². Examenele susținute la sfârșitul semestrelor din iarna și vara lui 1845 reconfirmau ignorarea reevaluărilor din literatura europeană a ultimelor decenii. Cei mici trebuiau să fie convingători la „introducerea, cosmogonia, nașterea Zinilor și cei mai de căpetenie Zini a ceriului, pământului și mărilor”⁶³. Iar la evaluarea finală, din iulie 1845, trebuiau prinse, în dialogul dintre profesori și elevi, „divinitățile iadului, divinitățile aligorige, argonauții, războiul Tebei și a Troiei”⁶⁴. E greu de presupus că identificarea întrupării răului stimula dragostea de neam și țară.

Aceleași chestiuni, „zinitățile iadului alegorice, istoria semizinelor și a eroilor”⁶⁵, interesau profesorii și la examinarea din 4 iulie 1846. Timpurile aceluși gen de mitologie nu aveau nimic în comun cu calendarele, nu descopereau și certificau eroii în jurul cărora să articuleze neasemuitele *epopei naționale*. În Moldova anului 1846, în pensionul condus de L. Jordan la mitologie se persevera în cunoașterea „les dieux du premier ordre”⁶⁶. Sunt aceleași începuturi difuze și pierderi în generalități, dublate de preferarea relatărilor simpliste în locul elocvenței filozofice inspirate de studiile mitologice, dar reinventate semantic în amfiteatrele vest-europene.

Caietele școlarelor ne lasă să înțelegem că niciunul dintre titularii catedrelor de la Sf. Sava ori Academia Mihăileană nu explicase elevilor ce înțelesese Aristotel prin mit –

⁵⁵ SJANI, fond MCIP – Moldova, dosar 15/1832, f. 420.

⁵⁶ Idem, dosar 1/1840, f. 2 r.–v.

⁵⁷ Idem, dosar 15/1832, f. 66.

⁵⁸ *Ibidem*, f. 451 v.

⁵⁹ Materia predată de D. Gusti era trecută în actele Epitropiei astfel: *Mitologia în special*. Prin urmare, ar fi trebuit să meargă în profunzimea întâmplărilor, să le explice, nu doar să le amintească (vezi *ibidem*, f. 68).

⁶⁰ SJANI, fond MCIP – Moldova, dosar 24/1843, f. 28 v.

⁶¹ BAR, mss. 3753, *Academia Mihăileană din Iași. 2. 1844–1846. Lecții scrise de Teodor Schipor, elev*, f. 24.

⁶² SJANI, fond MCIP – Moldova, dosar 18/1844, f. 25.

⁶³ Idem, dosar 26/1845, f. 10.

⁶⁴ *Ibidem*, f. 138.

⁶⁵ SJANI, fond MCIP – Moldova, dosar 6/1846, f. 167.

⁶⁶ Idem, dosar 8/1845, f. 17.

„o tradiție unificatoare, în care toți se înțeleg și se întâlnesc cu ei înșiși”⁶⁷. Acel *odinioară* căutat de gânditorul grec nu viza confruntarea ori supremația, nici desconsiderarea celuiilalt.

O problematizare asemănătoare celei susținute de filozoful grec oferea și Novalis, înclinat să vadă în mitologie un soi de religie națională⁶⁸; una rațională, ce conținea „istoria lumii primordiale”⁶⁹. Nimeni nu pomenea cântările despre reîntoarcerea zeilor, create de Hölderlin, sau despre o poezie cu impact în mediul german, *Zeii Greciei*, pusă în versuri de Schiller. Redescoperită astfel, mitologia era începutul oricăror tradiții, o depărtare legendară din care fiecare își alegea câte ceva, fără a denigra ori exclude pe cineva din poveste. Apogeul eroismului nu valorizau neapărat abnegația și sacrificiul unor oameni, cât mai mult reînvierea dramatice ale omenirii.

Îmblânzirea trecutului se rezuma, în prelegerile școlare din Moldova și Țara Românească, numai continua susținere a omenescului, moralității și binelui în lume. Treziseră conștiința *umană*, fără a o activa și pe cea *istorică*. Cuvântările profesorilor nu întrezăreau deosebirea dintre *mit* (religios, cu valențe universale) și *legendă* (despre lucrurile pământești, despre oamenii de marcă ce trăiseră la nord de Dunăre); dintre *arhaic*, ca timp imemoriabil, și *vechi*, durată fixată în ani. Legenda impunea o minimă judecată, în vreme ce mitul pretindea adorație și acceptarea de la sine a faptelor. Curriculele didactice agreate în cele două Principate nu au reușit să facă trecerea de la proslăvirea seacă a *zeilor* la înțelegerea nevoii de *eroi* ai neamului.

Această complacere și lene cărturărească a întârziat și confirmarea poezilor locali; cu implicații profunde. În cultura occidentală, ideea modernă de națiune și sentimentul patriotic se clădiseră, într-o formă primară, pe rima acestor versificatori; căci reveriile poezilor remodelau tușele abia perceptibile ale străvechilor străluciri și dintr-o dorință de a ne lua revanșa în fața istoriei.

Lui Paul Cornea îi plăcea să creadă că tinerii apreciau mitologia mai degrabă în versificații, precum poeziile Văcăreștilor și ale lui Costache Conachi⁷⁰. Critica literară a văzut anevoie, după 1840, în legende și baladele istorice culese din popor, cele dintâi expresii naive ale *mitologiei naționale*⁷¹, ferite de calculele propagandei. Și pare să aibă dreptate știindu-se că, abia la 1848, I. D. Negulici pomenea de *vocabular mitologic*⁷².

Dezamăgirea literaților, provocată de neînfrirarea unei pedagogii naționale, își afla o cauză în împietrirea și neputințele învățământului autohton. În programele școlare, tezaurul mitic autohton rămânea nefructificat, evaluările semestriale de la mijlocul veacului XIX pretinzând aceleași noțiuni preliminare⁷³. Nu apăruse interesul pentru a sădi, în mintea copiilor, dorința de a afla câte ceva din tradițiile milenare ale locului.

⁶⁷ Hans-Georg Gadamer, *Actualitatea frumosului*, traducere de Val. Panaitescu, Iași, Editura Polirom, 2000, p. 25.

⁶⁸ Novalis, *Între veghe și vis. Fragmente romantice*, ediție integral revăzută și mult adăugită, selecție, traducere, prefață, note și comentarii de Viorica Nișcov, București, Editura Humanitas, 2008, p. 94.

⁶⁹ *Ibidem*, p. 107.

⁷⁰ Paul Cornea, *Originile romantismului românesc. Spiritul public, mișcarea ideilor și literatura între 1780–1840*, București, Cartea Românească, 2008, p. 268.

⁷¹ Nicolae Manolescu, *Istoria critică a literaturii române. 5 secole de literatură*, Pitești, Editura Paralela 45, 2008, p. 161.

⁷² I. D. Negulici, *Vocabular român de toate vorbele străbune reprimite până acum în limba română și de toate cele ce sunt a se mai primi de acum înainte și mai ales în științe*, București, Tipografia Colegiului, 1848.

⁷³ V. A. Urechia, *op. cit.*, p. 173.

Ce se citea din literatura mitologică

Cărțile folosite la clasă trimiteau spre alte orizonturi, aplicațiile la spațiul nord-dunărean fiind excepționale. Majoritatea covârșitoare era formată din lucrări străine ajunse în țările române prin intermediul librăriilor și cabinetelor de lectură. Listele și cataloagele puse la dispoziția cititorilor din Moldova și Țara Românească conțineau calupuri tematice generoase, toate închinată adevărilor ontologice și nu certitudinilor istorice. Era și cazul celor 80 de exemplare de *Mitologii* împărțite „la ucenicii săraci din școala de la București”⁷⁴: povestioare ușoare, accesibile și celor cu puțină învățătură.

Volumele despre mitologie ale lui Demoustier⁷⁵ și Deville erau aduse de Adolf Hennig în aprilie 1842. În iunie 1843, librarul Frederic Bell primea de la Paris un alt transport consistent de cărți. Printre acestea și *La Mythologie racontée aux enfants*, apărută în 1840 și semnată de Lamé Fleury⁷⁶. În lipsa unei „statistici” a preferințelor literare, este greu de estimat popularitatea de care s-au bucurat. Subiectul pare să nu fi iscat și o minimă chestionare intelectuală. Consemnările epocii nu recomandă mitologia printre preferințele de lectură. „Păcatul” nu putea fi imputat doar abordărilor lui Demoustier, Deville și Lamé Fleury. Tema ajunsese indiferentă pentru gusturile modernității, chiar și a celei încropite în mahalale și ulițe.

Nici despre *Mythologie illustrée*⁷⁷, comandată trei ani mai târziu, înscrisurile administrative ori cele didactice nu sunt mai darnice. Inventarele bibliotecilor particulare nu o recomandă printre descoperirile livrești ale marilor boieri. Chiar și lucrările folosite în învățământul francez, precum manualul lui Meissas, *Cours de mythologie*⁷⁸, nu apar în notițele școlare și în bibliografiile supuse aprobării Epitropiei.

În marile culturi, desprinderea de mitologie s-a făcut atunci când s-a resimțit tot mai acut nevoia de a repune trecutul în explicații verosimile. Iar acest lucru a fost posibil în aparenta ordine a cronologiei. A mai contat și faptul că acel *cândva* exemplar își epuizase latențele pilduitoare, intrând în contradicție cu esența și necesitățile modernizării.

Cronologia sau trecutul fără sevă umană

Corespondența purtată de profesori cu Cinstita Epitropie, cărțile și programele de studiu, alături de caietele școlare ale unora dintre năzbătioșii de atunci pun mărturie despre importanța educativă a cronologiei, despre ceea ce se credea că e nimerit să pritocească elevii. Doar că impresiile celor nevoiți să o învețe nu au fost tocmai favorabile. În orice caz, nu s-au numărat printre materiile preferate ale copiilor.

Inspirate din „analele vechi”⁷⁹, lecțiile acestei discipline, predată după 1833 în odăile conacelor, în școlile și pensioanele din Principate, amestecau nefericit viziunea religioasă cu raționamentul științific. Prea mulți le considerau o bizarerie conservatoare; și pe bună dreptate. Găzduiau doar o prăvălire de veacuri, în fraze nestilizate și într-o

⁷⁴ Idem, *Istoria școalelor de la 1800–1864*, tomul I, București, Imprimeria Statului, 1892, p. 135.

⁷⁵ Trebuie să fie vorba despre *Lettres à Émilie sur la mythologie*, apărută în două ediții, în 1801, respectiv 1809.

⁷⁶ Alexandrina Ioniță, *Carte franceză în Moldova până la 1859*, partea a II-a, Iași, Casa Editorială Demiurg, 2007, p. 35.

⁷⁷ *Ibidem*, p. 60.

⁷⁸ *Ibidem*, 100.

⁷⁹ *Programă de cursul învățăturilor ce s'au urmat în Colegiul Sf. Sava de la Septembrie 1, 1839, până la Iunie 12, 1840, și de regula după care luase urma examenelor într'acest colegiu*, în „Foaie pentru minte, inimă și literatură”, nr. 47, 17 noiembrie 1840, p. 370.

terminologie imprecisă. Pulberea îngroșată a clipelor făcea imposibilă contextualizarea unor evenimente; nicidecum o clarificare atrăgătoare, dar mai ales corectă, a nebuloasei zilelor de altădată. Copilăria popoarelor era supraevaluată, aceea a propriilor străbuni fiind izgonită dintre plăcerile și nevoile cunoașterii.

În loc să le explice, cronologia drămuia și repartiza trecuturile imemorabile în vitrine tapetate cu date. În proiecția pedagogică din Principate, cronologia arăta „când s-a întâmplat cutare sau cutare eveniment însemnat în lume”⁸⁰. Reliefa doar ecoul momentelor într-un caleidoscop al închipuirilor. Prea multă violență și mânie răzbate din tensiunea cuvintelor. Cultul eroilor, care trebuie să fi proslăvit faptele bune, degenerase într-un joc al ambițiilor și competițiilor deșarte dintre popoare. Onoarea, spiritul eroic și gloria deveniseră captive ale orgoliului și plăsmuirilor ce stabileau întâietăți și ierarhii destinate, monumentalizând niște ani izolați între semnele de punctuație.

În cercetările profesorilor autohtoni nu erau căutate defel bestiariile și lapidariile⁸¹ în vogă atunci în literaturile europene, purtătoare și ele ale unui sâmbure filozofic. Apăruseră în Europa lucrări sistematice despre credințele și superstițiile omenirii, precum *Istoria miturilor lumii asiatice* de Görres ori *Symbolistica și mitologia popoarelor vechi* a lui Creuzer⁸². La fel de importante și utile erau dezbaterile stărnite nu doar în jurul temei, ci și pentru o reactualizare mai convingătoare a lui *altădată în prezent*.

Friedrich Schiller, profesor de filozofie la Jena, într-o conferință ținută la 26 mai 1789, încuraja aplecarea spre istorie deoarece „în cuprinsul ei își deapănă existența întreaga lume morală”⁸³. *Binele și spiritul*, concepte propovăduite de romantismul german, erau mai presus de personaje și cifre; atâtea câte mai puteau fi salvate din tezaurul umanității. Refuzul de a întârzia într-o înțelegere desuetă a istoriei ducea către un alt tip de cunoaștere.

Totodată, Fichte avertizase, încă din 1807, că astfel de învățături și practici pedagogice deprinse „mecanic pe dinafară”⁸⁴ uciseseră spiritul, suprasaturând mintea celor mici doar „cu câteva cuvinte și expresii”⁸⁵. Pentru cărturarul german era mai important să se lămurească cum de fusese posibil ca lumea să treacă de la inocența primară spre un soi de libertate pentru a cădea apoi în credința oarbă și în deprinderea supunerii necondiționate. Atunci, credea filozoful, umanitatea își atinsese neantul, trăind *starea desăvârșitei ticăloșii*⁸⁶. Or, pentru a pricepe ce a determinat acel regres, trebuia descâlciată evoluția omenirii și nu doar sincopetele acesteia. Mult mai important ar fi fost să se înțeleagă *de ce* și *cum* au fost posibile acele căderi din normalitate. Educația însemna mai mult decât contemplare și divinizare, pretinse de „capete reduse”⁸⁷. Și-ar fi dorit să se încredințeze că acea cronologie putea insufla inițiativă civică, precum și mândria apărării unui ideal.

⁸⁰ *Elemente de istoria lumii*, pentru trebuința tinerimii începătoare din așezămintele de învățură și creștere publice și private, de F. Aron, profesor de Istoria generală a lumii în Colegiul Național Sf. Sava din București, București, Tipografia Colegiului Sf. Sava, 1845, p. 7.

⁸¹ Umberto Eco, *În căutarea limbii perfecte*, traducere din limba italiană de Dragoș Cojocaru, Iași, Editura Polirom, 2002, p. 19.

⁸² Ricarda Huch, *Romantismul german*, traducere și prefață de Viorica Nișcov, București, Editura Univers, 1974, p. 562.

⁸³ Friedrich Schiller, *Scrieri estetice*, traducere și note de Gheorghe Ciorogaru, București, Editura Univers, 1981, p. 20.

⁸⁴ J. G. Fichte, *Cuvântări către națiunea germană*, traducere de Constantin Lăzărescu, București, Editura Casei Școalelor, 1928, p. 37.

⁸⁵ *Ibidem*, p. 19.

⁸⁶ *Ibidem*, p. L–LL.

⁸⁷ *Ibidem*, p. 123.

Tortura memorizării și fetișizarea figurilor care trebuiauenerate fără simț critic deveniseră insuportabile. Herder deplângea „blestemul care apasă asupra lecturii anticilor”⁸⁸. Arăta că în

[...] istorie, de pildă, numele regilor și războaiele de stat sau de familie purtate de ei nu mai prezintă pentru noi interesul de altădată, când se admirau numai faptele războinice brutale sau operațiile perfide în politica statelor și tinerii erau siliți să le acorde o admirație plictisită, falsă⁸⁹.

Reacțiile îl convinseseră că noile generații nu mai puteau fi fascinate cu povestiri neverosimile. Discreditarea eresurilor devenise inevitabilă⁹⁰.

August Wilhelm Schlegel căuta miezul cunoașterii în metodă și rațiune⁹¹. Și nu greșea, de vreme ce neliniștile sale erau împărtășite și de Alexander von Humboldt, convins că „știința și cunoașterea sunt bucuria și privilegiul omenirii”⁹². Aversiunea față de omnipotența datelor și patronimelor nu era un capriciu. Fratele său, Wilhelm von Humboldt, năzuia spre închegarea unei istorii culturale a umanității⁹³, insistând că civilizația, mai presus de toate, era chintesența firescului uman⁹⁴. Împărtășea ideile lui Giambattista Vico, încântat de *cronologia poetică*, apărută înaintea celei *istorice* și incomparabil mai profundă⁹⁵. Avea și justificări. Aranjarea în versificații nu era una a înfruntării, ci a entuziasmului, neacaparată de ambiții egoiste. Timpul avea altă cadență, fiind calculat în funcție de seceriș ori olimpiade. Reperul definitiv era împlinirea și sărbătoarea acesteia, nu masacrele de pe câmpurile de luptă. Comparativ, în Principate, păreriile lui Giambattista Vico găseau o oarecare apreciere abia în 1848. Se afla printre recomandările de lectură ale lui I. D. Negulici, convins că respectiva sinteză putea fi citită la orice vârstă⁹⁶. Opinii similare puteau fi găsite și în *Literär-geschichte* a lui Johann Gottfried Eichhorn, publicată în 1799, sau în paginile cărții lui Friedrich Bouterwek, *Geschichte der Poesie und Beredsamkeit seit dem Ende des dreizehnten Jahrhunderts*, 1801–1805⁹⁷.

Hegel milita ca învățămintele istoriei să fie decapitate, păstrându-se credința în rațiune⁹⁸. Mai precis, libertatea și profunzimea spiritului rezidau în intensitatea potențării reciproce a *rațiunii* și *reflecției*. Decriptările trecutului nu se mai bazuiau pe absurdități legate de fenomene supranaturale și de credința în miracole. Georg Forster rostea public satisfacția de a trăi „timpuri fericite, când ne-am vindecat de superstiția că asemenea fenomene sunt manifestări ale mâniei divine”⁹⁹. Simpla invocare a miturilor și tradițiilor

⁸⁸ Johann Gottfried Herder, *Scrieri*, traducere și prefață de Cristina Petrescu, București, Editura Univers, 1973, p. 57.

⁸⁹ *Ibidem*, p. 260.

⁹⁰ Mircea Martin, *Gaëtan Picon și posibilitatea esteticii*, în Gaëtan Picon, *Introducere la o estetică a literaturii. Scriitorul și umbra lui*, în românește de Viorel Grecu, prefață de Mircea Martin, București, Editura Univers, 1973, p. XV.

⁹¹ August Wilhelm și Friedrich Schlegel, *op. cit.*, p. 66.

⁹² Alexander von Humboldt, *op. cit.*, p. 37.

⁹³ Wilhelm von Humboldt, *Despre diversitatea structurală a limbilor și influența ei asupra dezvoltării spirituale a umanității*, versiunea românească, introducere, notă asupra traducerii, tabel cronologic, bibliografie și indice de Eugen Munteanu, București, Editura Humanitas, 2008, p. 56.

⁹⁴ *Ibidem*, p. 69.

⁹⁵ Giambattista Vico, *op. cit.*, p. 393.

⁹⁶ I. D. Negulici, *op. cit.*, p. 18.

⁹⁷ René Wellek, *op. cit.*, p. 137–138.

⁹⁸ Georg Wilhelm Friedrich Hegel, *Prelegeri de filozofie a istoriei*, p. 13.

⁹⁹ Georg Forster, *Călătorie în jurul lumii*, în românește de Lucia Popescu, cu o prefață și note de Thomas Kleininger, București, Editura Univers, 1980, p. 256.

nu mai fundamenta, în veacul al XIX-lea, reconstituirile istoriografice¹⁰⁰. Răstălmăcirile, persistența într-o chibzuință greșită și spoielile idolatrizante atrăgeau oprobiul multor scriitori.

Hölderlin ataca, la rândul-i, slugărnicia „cu care ne-am raportat la antichitate”¹⁰¹. Radicalizarea lui nu fusese o surpriză, de vreme ce, în „ochii romanticilor, eroii antichității fuseseră înjosiți și terfelii prin felul în care îi folosise academismul”¹⁰². Pretențiozitatea celor care instituiseră, arogant¹⁰³, monopolul cunoașterii iritase conștiința celor reticenți față de atari paradigme. Alfred de Vigny imputa profesorilor lenea și rutina în care se complăceau, reproșându-se că nu cultivau „judecata și imaginația”¹⁰⁴ sufletelor avute în grijă. Metodele prin care fusese predată cronologia lăseseră urme greu cicatrizabile.

Împotriva acelei conduite savante, bănuită de prea multă impostură, se ridica și Stendhal¹⁰⁵. Iar Delacroix respingea stereotipiile didactice și formulele academice¹⁰⁶. Le denunța pentru „îndoparea” inutilă a memoriei. Era genul de scriitură despre care Barthold Georg Niebuhr afirma, la 1814, că nu avea habar de „ceea ce simțea inima omenească”¹⁰⁷. Pretutindeni, căderea în deziluzie risca să transforme *ieri și alaltăieri* într-o secvență insignifiantă a umanității. Se lăsa de înțeles că mai nimic de *atunci* nu merita păstrat în ziua de *astăzi*.

Goethe vedea cronologia ca purtătoarea unei „morale uscate”¹⁰⁸. Frustrantă nu era neapărat menținerea unor sisteme pedagogice și informații pe care le considera depășite; ci faptul că acel exclusivism epistemologic, dar și atitudinea celor care îl creditau, blocau afirmarea unei alte *gândiri și sensibilități*. Observa că „despre o predare mai inteligentă nu putea fi vorba”¹⁰⁹. Așa explica Goethe neîncrederea părinților față de învățământul public; de unde și căutarea extenuantă și costisitoare a profesorilor particulari, apoi acomodarea cu filozofia instituțională a pensiunelor.

În reacțiile împotriva acelei *dictaturi savante* s-a zămislit nu doar o *altă literatură*, ci și o *conștiință istorică*. Byron, Flaubert și Goethe se reîntorceau „la un anumit fel de antichitate, a ruinelor, a melancoliei, a nostalgiei, a hoinărelilor prin peisaje frumoase”¹¹⁰. Eternitatea lui Goethe nu izvorăse din ambiții de putere și denaturări voite. Menirea veșniciei era de a se dăruia plăcerilor sufletului¹¹¹.

O minimă bibliografie putea fi deci încropită și pusă la dispoziția elevilor. Ar fi fost suficient dacă se citeau câteva reviste literare și cărți care circulasera prin mai toată Europa, pentru a înțelege care erau tematicile în dezbatere. Moda traducerilor ar fi putut

¹⁰⁰ Georg Wilhelm Friedrich Hegel, *Prelegeri de filozofie a istoriei*, p. 113, 149.

¹⁰¹ Johann Christian Friedrich Hölderlin, *Pagini teoretice*, traducere și prefață de Christian Schuster, București, Editura Paralela 45, p. 27.

¹⁰² Marcel Brion, *op. cit.*, p. 47.

¹⁰³ Isabelle Stengers, *Inventarea științelor moderne*, traducere de Claudiu Constantinescu, Iași, Editura Polirom, 2001, p. 94.

¹⁰⁴ Alfred de Vigny, *Jurnalul unui poet*, traducere de Ionel Marinescu, Selecție, prefață și note de Angela Ion, București, Editura Univers, 1976, p. 186.

¹⁰⁵ Jean Grenier, *Arta și problemele ei*, traducere și cuvânt înainte de Modest Morariu, postfață de Ion Pascadi, București, Editura Meridiane, 1974, p. 122.

¹⁰⁶ Hugh Honour, *Romantismul*, vol. I, traducere de Mircea M. Tomuș, București, Editura Meridiane, 1983, p. 21.

¹⁰⁷ *Ibidem*, p. 169.

¹⁰⁸ Johann Wolfgang Goethe, *Din viața mea. Poezie și adevăr*, vol. I, traducere și studiu introductiv de Tudor Vianu, București, Editura pentru Literatură și Artă, 1955, p. 82.

¹⁰⁹ *Ibidem*.

¹¹⁰ Jean Grenier, *op. cit.*, p. 123.

¹¹¹ Wilhelm Dilthey, *Trăire și poezie. Lessing, Goethe, Novalis, Hölderlin*, în românește de Elena Andrei și I. M. Ștefan, prefață de Marian Popa, București, Editura Univers, 1977, p. 236.

favoriza și astfel de teoretizări. Ar mai fi fost mai util de văzut câți dintre bursierii lăudați pentru patriotismul lor asistaseră la conferințe și erau la curent cu acea mișcare a ideilor.

Impasibilitatea pedagogică

Împrospătarea judecăților prin conectarea la dilemele Apusului nu s-au resimțit pregnant și în activitățile școlilor valahe și moldave. Programele școlare din Moldova prevedeau, în funcție de vârstă, subiecte din „hronologia istorică de la urzirea lumii până la Domnul Is. Hs.”¹¹². Copiii de la clasa gimnazială auziau doar istoria romană până la 307¹¹³. Intuiția mistică și himerele astrologiei erau predate, chiar și după 1830, drept certitudini.

La Academia Mihăileană, elevii înscriși în clasa a II-a colegială învățau la cronologie despre „marea istorie”, aceea a evenimentelor care impulsionaseră umanitatea. Una dintre teme se întindea „de la Marele Carol până la Cruciată”¹¹⁴, confirmând deosebirile tot mai clare față de mitologie. Cei mai virtuozii dintre pământeni luaseră prim-planul zeilor. Acțiunile marilor conducători se succedau predictibil, încercându-se contopirea cunoștințelor fragmentare într-o minimă coerență discursivă.

Se mai pomenea și despre „introducerea și din istoria veche până la al doilea period început cu Marele Kir al perșilor”, „de la căderea imperiei romane de apus până după cruciadă”. Alții studiau „din cronologie, introducere, și din istoria veche până la marele Alexandru”¹¹⁵. Adverbul *cândva* nu se mai restrângea la o simplă listă. Însinua începuturi, contextualiza evoluții, confirma încheieri de destin; dar iarăși, precumpănitor, despre lucruri petrecute în depărtările pământului, neamintind decât rareori de întâmplările la care fuseseră părtași locuitorii Principatelor.

Despre ce și cum se discuta la evaluări

Strădaniile depuse la învățătură, precum și la deprinderea deducțiilor și a cursivității exprimării erau verificate la examinările semestriale. Pentru sorocul „de la August până la Clodovis”, profesorul pregătea subiecte, precum:

Ce s-au întâmplat vrednic de însemnat în timpul domniei lui August?; De ce haractir s-au însemnat următorii lui August până la 68 ani d.H.?; Ce avem de însemnat în timpul lui Traian?; Cum se poate împărți hronologia istoriei daco-romane? De cine să alege împărații romani după Nero și cum să numește acel period?; Care au stătut împărați virtuozii în acest period?; De ce nicesitate silite gintele nordice au năvălit în părțile sudice ale Evropei și ce au cășunat a lor năvălire¹¹⁶?

Prin astfel de întrebări, în povestea noastră își făceau loc și dacii. Apariția lor la orele de cronologie și nu la cele de istorie universală, defel la cele de istorie a patriei, arăta cât erau de respectați și asumați ca strămoși. Li se refuza recunoașterea ascendenței de sânge, erau personaje din cu totul alt trecut. Rolul lor se rezuma doar la

¹¹² BCU „Mihai Eminescu”, mss. VI-60, *Reglement șolelor publice din Prințipatul Moldovii* sub auspiciile prea înălțatului domn Mihail Grigoriu Sturza Vvd., Eșii, întocmit de Epitropia învățăturilor publice, 1835, f. 9 v.

¹¹³ BCU „Mihai Eminescu”, mss. III-29, *Titurile paradosite în semestrul de iarnă 1833*, f. 1 v.–2 r.

¹¹⁴ SJANI, fond MCIP – Moldova, dosar 15/1832, f. 53 v.

¹¹⁵ *Ibidem*, f. 152 v.

¹¹⁶ *Ibidem*, f. 242.

punctarea unui alt reper al gloriei romane, nefiind încă percepuți drept o dovadă a relevanței istorice autohtone. În tatonările didactice, dreptul la neuitare îl dobândiseră exclusiv biruitoarii.

Asupra întâmplărilor petrecute de la Clovis I și până la Carol cel Mare, evaluatorul căuta la interlocutori lămuriri privind „care sunt staturile înființate după năvălirea gintelor?; ce popor asiatic năvăliră în Europa în această epohă cu care au avut a să certa mai cu seamă francii?” Încerca să vadă ce înțeleseseră copiii din înrăurirea lui Carol cel Mare și a cruciadelor asupra veacurilor următoare. Trebuia o dreaptă cumpănire pentru a se înțelege cum și „din ce vreme au ajuns Franția a fi cea mai însemnată putere în Evropa?”¹¹⁷ Poziția ei de mare națiune a modernității nu era o întâmplare. Survenea în urma unor victorii, a unor acumulări istorice făcute cu sacrificiu, chiar a săvârșirii unor reprobabile nedreptăți și cruzimi.

Pentru anul școlar 1835–1836, stolnicul I. Stavrat, cel „înalt, pururea dichisit à 4 épingles, cu joben iarna-vara”¹¹⁸, recunoscut pentru severitatea și duritatea loviturilor de vargă aplicate neștiutorilor de carte, arăta conducerii Academiei Mihăilene tematicile discutate pe semestrul de iarnă. La clasul I gimnazial, „începând cu întâiul period de la Adam, s-au paradosit până la marele Kirus întemeietorul monarhiei persice”¹¹⁹. Menționa că predase după propriul manuscris. Proba astfel respectarea îndatoririi de a pregăti pentru tipar un manual de cronologie.

La clasa a doua gimnazială, „începând cu M. Kirus s-au paradosit până la Klodovis, întemeietorul monarhiei francești”¹²⁰, pentru ca, la clasa a III-a gimnazială, „al optulea period de la cruciată s-au paradosit până la descoperirea Americii prin Colombus”¹²¹. Una dintre bornele majore ale oricărei tematici de cronologie era Carol cel Mare, disciplina comprimând timpul pentru a se opri, finalmente, la momentele din „zilele de acum”¹²².

O paranteză se impune. Aplecarea spre astfel de împărțiri și referințe nu era sesizabilă în acei ani și în căutările documentare privitoare la proprii strămoși. Florian Aaron, titularul Catedrei de istorie generală de la Colegiul Național Sf. Sava¹²³, admitea, în 1835, că datările și informațiile sunt amestecate într-o

[...] rătăcire hronologică nedescurcată; în sfârșit, șirul prinților domnitori după vreme este atât de nesigur încât nu știe cineva ce prinți să pue, pe carii săi scoață ca pe unii de prisos ce nici odată n’au fost, și pe cei siguri la ce vreme să’i așeze și ce întâmplări și fapte să dea vremii acelia a lor¹²⁴.

Iar acele deslușiri nu puteau fi luate din programa de cronologie. Măhnirea lăsa de înțeles că, doar compilând din scrieri gândite cu sute de ani în urmă ori din lucrări aparținând istoricilor bulgari, sârbi, polonezi și refuzând răsfoirea vechilor acte, *faptul*

¹¹⁷ *Ibidem*, f. 242.

¹¹⁸ V. A. Urechia, *Din tainele vieții. Amintiri contemporane (1840–1882)*, ediție îngrijită, studiu introductiv, tabel cronologic și glosar de Leonidas Rados, Iași, Editura Polirom, 2014, p. 18.

¹¹⁹ SJANI, fond MCIP – Moldova, dosar 15/1832, f. 539.

¹²⁰ *Ibidem*.

¹²¹ *Ibidem*.

¹²² BCU „Mihai Eminescu”, mss. VI-60, *Reglement școlare publice din Prințipatul Moldovii* sub auspiciile prea înălțatului domn Mihail Grigoriu Sturza Vvd. Întocmit de Epitropia învățăturilor publice, Eșii, 1835, f. 10 r.

¹²³ Vasile Cristian, *Istoriografia pașoptistă*, Iași, Editura Universității „Al. I. Cuza”, 1996, p. 79.

¹²⁴ *Idee repede de istoria Prințipatului Țării Rumânești*, de F. Aaron, profesor de Istoria generală în Colegiul Național Sf. Sava din București, tomul I, București, Tipografia lui Eliad, 1835, p. XX.

istoric rămânea doar o *pățanie* auzită în cultura populară. Din constatarea lui Florian Aaron deducem că, la mijlocul deceniului patru, muntenii nu resimțeau nevoia de *eroi* ori de prinderea isprăvilor înfăptuite de aceștia într-o *pedagogie națională* ferită de suspiciuni.

Istoricul muntean căzuse el însuși în arcele leaturilor. În primul volum din *Idee repede de istoria Prințatului Țării Rumânești*, îl menționa drept succesor al lui Alexandru I Basarab pe Vladislav I¹²⁵. Patru ani mai târziu, într-o altă lucrare, îi intercala între cei doi pe Nicolae I Basarab și Radu II Basarab¹²⁶. Autorul modifica ani de domnie și în cazurile lui Dan II, Vladislav II, Radu VI, Mihai Viteazul; fără a oferi și explicațiile cuvenite. Domnia unuia, Petru I, diferea la cele două ediții. În varianta inițială, domnia munteanului se consuma între 1534 și 1536, iar în următoarea între 1534 și 1538, ambele de neregăsit în literatura de specialitate¹²⁷.

Socotise că lămuririle din *Precuvântarea* primului volum din 1835 convinseseră. Spunea acolo că

[...] isvoarele ce poate cineva consulta spre a scoate fapte și întâmplări, spre a le clasifica după vreme, loc și persoane, ca să urzească și să țeară o istorie a țării rumânești sânt multe: aici însă pentru pildă numesc numai două: hronografurile țării și istoriile streine, și din cercetarea acestora se va vedea greutatea la care e supusă alcătuirea de istoria țării rumânești. Dintr-o mulțime de hronografuri, ce se află pe la unii, alții, nu se potrivesc două; istoriile streine, afară că nu conglăsuesc nicidecum cu hronografurile țării, apoi și ele singure își contrazic una altia¹²⁸.

În mărturisirea fără echivoc a lui Florian Aaron, făcută în plină modernitate, era clarificat stadiul culturii istorice a conaționalilor; nu atât de elevat cum l-au prezentat unii cărturari. Și multe nu s-au schimbat în anii următorii, de vreme ce profesorul întâmpina aceleași dificultăți și în 1839, atunci când încheia cel dintâi manual de istorie dedicat școlărilor din Țara Românească. Nicio carte, revistă de specialitate sau colecție de documente nu au fost tipărite după apariția primului volum din *Idee repede...* Și trecuseră aproximativ patru ani.

În paginile introductive atenționa că

[...] în istoria de mijloc, la rândul urmării prinților în scaun și la anii domniei lor, m-am slujit mult cu un extract de actele mănăstirești, ce mi l-a înlesnit un bun patriot, făcând totdeauna alăturare unde am putut cu hronografele țării, cu istoria bizantină și mai cu seamă cu cea universală care este cea mai sigură în unele vremi¹²⁹.

În spovedania lui Florian Aaron fondurilor mănăstirești li se atribuia un potențial științific considerabil. Doar că exceptându-i pe Aaron și pe Nicolae Bălcescu, niciunul dintre intelectualii din generația celor doi nu s-a dedicat cercetării lor.

Cititorii nu erau însă lămuiriți asupra modificărilor operate, ce anume determinase respectivele rectificări. „Joaca” intermitentă cu strămoșii nedumerea. Semnalul lui Florian

¹²⁵ *Ibidem*, p. 48.

¹²⁶ *Manual de istoria principatului României de la cele dintâi vremi istorice până în zilele de acum*, de F. Aaron, profesor de istoria generală în Colegiul Național Sf. Sava din București, Tipografia Colegiului Sf. Sava, 1839, p. 42.

¹²⁷ În lucrarea lui Constantin Rezachevici, *Cronologia domnilor din Țara Românească și Moldova, a. 1324–1881*, vol. I, *Secolele XIV–XVI*, București, Editura Enciclopedică, 2001, nu apare acest nume.

¹²⁸ *Idee repede de istoria Prințatului Țării Rumânești*, tomul I, p. XIX–XX.

¹²⁹ Florian Aaron, *Manual de istoria Principatului României...*, nenumărat.

Aaron nu a pus pe gânduri nici pe profesori, nici pe decidenții învățământului din Principate. Nimic nu s-a schimbat în tematica disciplinei. Ioan Albineț se pierduse și el în prinsoarea datelor fără a întreprinde minime verificări. Suprapunea domniile lui Alexandru al II-lea, Bogdan al III-lea și Petru Aron¹³⁰; nu tocmai cei mai anodini voievozi. Aceasta era evaluarea preocupărilor în materie de cronologie în literatura pământeană.

La evaluările semestriale derulate la Iași între 24 februarie și 8 martie 1837, copiii erau îndemnați să vorbească „din hronologie: introducerea și din istoria veche până la al doilea period început cu marele Kirus al perșilor”, dar și „de la căderea imperiei romane de apus până după cruciată”¹³¹, alături de „tratația hronologică a istoriei dintru început până la a romanilor incluzive”¹³². Nimic semnificativ nu se schimbă față de precedentele abordări. Memorarea avea încă întâietate în fața expunerilor probatoare. Era un evident defazaj în raport cu ceea ce se întâmpla prin lume; și nu doar în sferele savante consacrate. Tolstoi nu putea uita o examinare la istorie, când i se ceruse să explice cauzele, caracteristicile și consecințele unei cruciade¹³³. Profesorul din fața lui căuta nu atât devoțiune și reținerea unor cifre, chiar dacă priveau calendarul expediției ori capacitățile militare angrenate sub semnul Crucii, cât mai ales raționamente și probarea unei culturi generale.

În vara lui 1837, Ioan Albineț își asculta discipolii de la clasa a II-a umanoare. Le pregătise douăzeci de întrebări pentru a vedea ce reținuseră. Aștepta deslușiri chibzuite la chestiuni precum:

1. După care period sau trătat în semestrul acesta. Și care sunt faptele cele mai vrednice de însemnat?
2. Ce se întâmplă după moartea împăratului Iosef?
3. Ce făcu Carol văzând că cu dânsul se stinge linia bărbătească a familiei Habsburgice?
4. La ce an muri Carol și cine s-a suit pe tronul Austriei?
5. Ce se întâmplă după moartea lui Carol în Germania?
6. Cine mai năvăli după Frideric?
7. La ce an să încălică posesiile Austriei și ce făcu în aceste împregiurări Maria Theresia?
8. Care staturi se declarară în favoarea Mariei Theresia?
9. Murind Carol, cine căpătă coroana Germaniei?
10. Ce fel de epohă se începu cu suirea lui Iosif al II-lea pe tronul Austriei?
11. Cine se sui pe tron după moartea lui Iosif al II-lea și ce fel de bărbat fu acesta?
12. Ce războaie se începu cu suirea lui Franz Iosif al II-lea pe tronul Austriei și în privire cătră germani în câte perioade să poată împărți?
13. În ce părți și țări năvăli francezii și armia aliată ce făcu în aceste împregiurări?
14. Cum se purtă războiul după ce în Franția să desființă adunarea națională și în locul ei păși Conventul național?
15. Care staturi urmară Prusiei și care rămasă pe câmpul bătăliei?
16. Care fu hotărâtorul războiului din Italia?
17. Cum să purtă războiul pentru neatâmarea Germaniei?
18. Câți ostași află mormântul lor în Vilna?
19. Cum să afla Evropa după așa îndelungate războaie?
20. Ce făcură Napoleon nevrând prințipii Germaniei și a Evropei a-l cunoaște de împărat al Franței¹³⁴?

Pentru prima oară în abordările didactice, Antichitatea reprezenta doar un alt ciclu istoric. Calendarul și harta lumii cunoșteau o extensiune și o înprospătare inimaginabilă, aducând în scenă raporturi de forțe și personaje noi. Surprinzător nu era doar ineditul informației, demnă de stimă fiind și consistența relatărilor. Momentul trebuie remarcat

¹³⁰ *Manual de istoria Principatului Moldavei*, de prof. I. Albineț, partea I, Iași, Institutul Albinei, 1845, p. 77–79.

¹³¹ SJANI, fond MCIP – Moldova, dosar 15/1832, f. 449 v.

¹³² *Ibidem*.

¹³³ Lev Tolstoi, *Copilăria, adolescența, tinerețea*, traducere din limba rusă și note de Adriana Liciu, Iași, Editura Polirom, 2012, p. 167.

¹³⁴ SJANI, fond Academia Mihăileană, dosar 3/1837, f. 94.

deoarece nicio carte îngrijită în tipografiile din Iași ori București, la fel nici preocupările altor colegi de breaslă nu anunțau o schimbare substanțială de orizont. Medievalitatea părea drept noua vârstă de aur a europenilor. Tendințele impuse de scriitorii germani, francezi și englezi începeau să fie îmbrățișate și în unele prelegeri educative.

Albineț nu a lăsat nicăieri vreun indiciu despre documentarea și felul în care se gândise încheierea tematicii. Își aruncase probabil privirea pe tomurile din librăriile și cabinetele de lectură din Iași; doar atât. Lucrul cu izvoarele vechi nu îi era la îndemână; nici în pregătirea expunerilor didactice, dar nici în scrierea care i-a conferit, deopotrivă, legitimitate pedagogică, dar și un crâmpel de posteritate. În *Manual de istoria Principatului Moldavei*, trimerile la surse sunt inexistente. În pofida acestui inconvenient – greu de explicat știind că sistemul notărilor devenise o practică curentă în bibliografia de specialitate –, Albineț merită prețuit pentru deschiderea de perspectivă; prea puțin împărțită de colegi, inclusiv cei din Valahia.

La 10 septembrie 1837, Ioniță Alecu, școlar în clasa a III-a de umanoare, întorcea prima foaie a caietului de cronologie¹³⁵. Prezentarea începea cu Facerea lumii, stabilită cu exactitate în anul 4004 î.Hr. În fermitatea datării, orice îndoială era risipită. Lista numelor ce trebuiau învățate se deschidea se Adam, Noe, Avram și Moise, ajungându-se la 1834, la urcarea pe tronul Munteniei a lui Alexandru D. Ghica¹³⁶. Copiii treceau de la istoria biblică la cea laică, de la cea universală spre cea a patriei. Numeroșii ani consemnați în stânga filei obligau la o cruntă memorare; măcar dacă ar fi fost explicați, fie și în câteva cuvinte. Primii domni pământeni amintiți erau cei din familia Basarabilor. Cu un scop evident. În glasul dascălilor se înfiripa statornicia la nordul Dunării. Enumerarea lui Negru Vodă, Mircea cel Bătrân și Țepeluș vodă, urmați de Mihai Viteazul, Constantin Brâncoveanu întărea credința într-o continuitate statală. Invocarea voievozilor se rezuma însă doar la nume. Frazele aranjate caligrafic în pagini nu menționau și faptele ce îndrituiseră posteritatea să nu-i uite.

Nicio vorbă despre Burebista și Decebal sau despre vreun voievod moldovean. Erau parte a unei alte istorii. *Timpul* și *cuprinderile* erau doar conveniențe, schimbate în funcție de pregătirea științifică a autorilor, de documentele depistate ori de tenta scriiturii. Pe lista anilor și momentelor importante figura și reinstaurarea domniilor pământene. Calvarul fixării atâtor personaje în calendarul omenirii nu îl marcase doar pe Ioniță Alecu.

Pe semestrul de vară al anului 1838, cursanții Academiei Mihăilene continuau studiul cronologiei cu același I. Stavrat. La „clasul I” își notau „de la Kirus împăratul Persiei până la Avgust al romanilor”, iar colegii mai mari „din istoria special a staturilor de la cruciate până la Franția domnită de familia Capetișilor”¹³⁷. Tematica prindea deja un iz clasic, nicio temă majoră nefiind introdusă în pregătirea celor mici.

În 1839, în primul semestru din clasa a III-a, fratele lui Mihail Kogălniceanu, Alexandru, învăța câte ceva și din cronologie. Surprinzător, după ce existaseră semnale că proiecția cronologică dobândise o anumită veridicitate, fanteziile mitologice reveneau în discursul didactic. Legendă Turnului Babel învăluia, în cheie alegorică și magie sacramentală, personaje biblice precum Noe, Avram, Iosif sau Rebecca¹³⁸. Flăcăiandrilor li

¹³⁵ BNR, fond „St. Georges”, dosar CCCXVI/6, *Hronologie a lui Ioniță Alecu*, școlar în clasa a III-a de umanoare, 1837, septembrie 10.

¹³⁶ *Ibidem*, f. 2 v.-3.

¹³⁷ SJANI, fond MCIP – Moldova, dosar 15/1832, f. 425.

¹³⁸ BAR, V, mss. 5, Arhiva Kogălniceanu, *Didactice. Istorie*, chronologie pour Alexandre Kogalnitcheanu, f. 106–108.

se inocula o judecată ce îmbia la smerenie. Trecerea potopului și coborârea viețuitoarelor de pe corabie simboliza întoarcerea la viață a pământului¹³⁹. Lumea își spălase păcatele. Grația divinității rămânea, aproape de jumătatea veacului, un reper fundamental în mai toate cursurile de cronologie¹⁴⁰!

La examinările susținute timp de aproape două săptămâni, între 28 iunie și 12 iulie 1839, adolescenții erau chestionați în legătură cu evenimente petrecute „de la marele Alexandru până la August”, „de la marele Carol până la cruciade”¹⁴¹, respectându-se astfel angajamentele didactice asumate de I. Stavrat¹⁴². În vara următoare, se pregăteau din „introducerea și din istoria veche până la al II-lea period, început cu marele Kir al perșilor”, citeau despre vremurile „de la August până la marele Carol”, dar și din istoria Rusiei și Poloniei¹⁴³; nicio vorbă despre moldoveni, transilvăneni sau munteni.

Unii dintre profesori au încercat să evidențieze generozitatea și înțelepciunea drept constantă antropologică. Însemnătatea lui *cândva* rezida și în morală, nu doar în amploarea măcelurilor de pe câmpurile de luptă¹⁴⁴. Istoria nu putea fi judecată doar la rigoare, ci și cu inima, acceptându-se că „nu este la toți una și aceeași, deși ar trebui să fie”¹⁴⁵. Bunele intenții ale magiștrilor se loveau de sărăcia lexicului în care erau expuse întâmplările și ultimele recomandări bibliografice.

Stolnicul I. Stavrat preciza, într-o adresă semnată la 20 iunie 1840, că preocupările sale la „clasul I” colegial vizau epoca de la „Kirus al Persiei până la Avgust al romanilor”, iar la clasa a II-a colegială de la „M. Carol, împăratul Apusului, până după cruciată”¹⁴⁶. Consecvența îl caracteriza. Șase luni mai încolo, la 27 ianuarie 1841, la examinările ce încheiau primul semestru, tinerii trebuiau să știe „introducerea și din istoria veche până la al doilea period, început cu marele Kir al perșilor”, „de la Avgust până la marele Carol”, „istoria Rosiei și Poloniei”¹⁴⁷. Problematizările lui Stavrat, neschimbate în cursul mai multor cicluri școlare, sunt doar un alt exemplu al conformismului cu pretenții savante arogat de prea mulți profesori din Principate. Nicidecum însă de probarea unor intervenții personale, întemeiate în rigoare științifică.

Între 1838 și 1841, lecțiile de cronologie predate de stolnicul I. Stavrat porneau „de la Cirus al Persiei până la August al romanilor”, apoi „de la marele Carol până la Cruciați”¹⁴⁸. Chiar titulatura materiei demonstrează că așteptările de atunci nu pretindeau delimitări între religie și istorie. Periodizarea îi aducea iarăși în același plan, fără minimele distincții cuvenite¹⁴⁹, pe Adam, Noe, Moise, Cezar, Isus, Traian. Contrariază persistența în confuzie de vreme ce, până și în almanahurile distribuite în orașe, târguri și sate, apăruseră deja diverse genealogii ale „împăraților și crailor”¹⁵⁰, chiar și ale marilor

¹³⁹ BAR, mss. 1769, *Caiete de școală, Iosif, mitropolitul Moldovei. Istorie și hronologie*, f. 25.

¹⁴⁰ BAR, mss. 1654, *Curs metodic de istorie universală*, f. 11; vezi și BAR, Manuscrise, mss. 584, *Cursuri de istorie. Mitologia sau fabulații a lui Gheorghi Sîhi*, f. 31 v.

¹⁴¹ SJANI, fond MCIP – Moldova, dosar 15/1832, f. 407.

¹⁴² *Ibidem*, f. 377.

¹⁴³ V.A. Urechia, *Istoria școalelor de la 1800–1864*, tomul II, p. 172, 173.

¹⁴⁴ *** „Științele”, în „Vestitorul besericesc. Gazetă religioasă și morală”, nr. 16, 22 aprilie 1839, p. 64.

¹⁴⁵ SJANI, mss. 1573, *Istoria Moldovii*, f. 2.

¹⁴⁶ SJANI, fond MCIP – Moldova, dosar 15/1832, f. 289.

¹⁴⁷ *Ibidem*, f. 451 v.

¹⁴⁸ *Ibidem*, f. 53 v., 152 v.

¹⁴⁹ V. A. Urechia, *Istoria școalelor de la 1800–1864*, tomul II, p. 12–13.

¹⁵⁰ *Genealogia împăraților și crailor*, în „Almanahu statului din prințipatul a toată Țara Românească pe anul 1837”, Tipărit cu slobozenia înaltei stăpâniri, ce cuprinde în sine geografia a toată Țara Românească, ocârmuirea înaltei stăpâniri, a S. Biserici, a agenților, a consulaturilor, a miniștrilor, a departamenturilor, a oștirii, a ocârmuitorilor și a tribunalelor din tot prințipatul, în Buda, la Cr. Tipogr., tipărit și întocmit prin Zaharia Carcalechi.

curți europene¹⁵¹. Adevăruri și explicații contradictorii se inserau în literatura de popularizare și cea didactică. Surprinzător, scriitura de rând, gustată de cei care știau cât de cât să citească, respecta mai riguros justetea faptelor decât cea care-și aroga veleități pedagogice și academice.

La examenul special ținut la sfârșitul semestrului de iarnă pe anul școlar 1842–1843, planificarea evaluării – avansată spre avizare Cinstitei Epitropii de către stolnicul I. Stavrat – prevedea aceleași subiecte. În funcție de clasele colegiale se discutau „introducerea și din istoria veche până la al doilea period început cu Kir al perșilor”, „periodul V de la August până la marele Carol”¹⁵².

În vara aceluiași an, 1843, Cinstita Epitropie era anunțată că tinerii urmau a fi ispitiți să glăsuiască „de la Kirus împăratul Persiei, la August al romanilor” și „de la Carol cel mare până la cruciată inclusiv”¹⁵³. Din toată activitatea didactică a lui I. Stavrat nu au rămas decât adrese și propuneri tematice, deși poziția socială și răstimpul petrecut la catedră ar fi putut genera opere de autor. Cei care au preaslăvesc misiunea Academiei Mihăilene ar trebui să nu ignore ceea ce (nu) reușiseră să scrie membrii corpului profesoral. În astfel de cariere s-a împotmolit nu doar evoluția învățământului din Principate, ci și dezvoltarea unui cult al eroilor după moda occidentală.

În bună parte, aceleași personaje istorice le întâlnim și la orele de cronologie predate la Colegiul Sf. Sava de I. Genilie. Imaginația copiilor era plimbată de la Adam și până la August Cezar. I. Genilie sistematiza materialul în trei părți, concentrându-se pe

I. Analele vechi sau descrierea celor mai mari întâmplări în natură și omenire, de la Adam până la August Cezar, cuprinzând patru perioade: întâmplările de la Adam până la Noe și Moisi, de la Moisi până la Romul; de la Romul până la Cir și Alexandru; de la Alexandru până la August și Isus. II. Analele de mijloc sau de la August până la Traian și Constantin cel Mare; de la Constantin până la Moamet și marele Carol; de la Carol cel Mare până la Negru Basarab; de la Gingishan până la Columb; III. Analele nouă sau întâmplările cele mai însemnate de la Columb până la Luther; de la Luther până la Petru cel Mare; de la Petru cel Mare până la Napoleon Bonaparte; de la Napoleon până acum¹⁵⁴.

În relatările lui I. Genilie se strecura și un Negru Basarab, prezentat drept întemeietorul Țării Românești. Statul de la nordul Dunării intra astfel în istorie.

Caietele de școală surprind și exemple necunoscute multora dintre elevi și părinți deopotrivă, oferite fiind de unii titulari ai catedrelor de cronologie. În mod excepțional, acele informații putuseră fi auzite în discuțiile din familii. Numirea celui dintâi mitropolit în Moldova la 1400, menționarea lui Alexandru cel Bun, luarea de către Ștefan cel Mare a Cetății Albe și a Chilieii sau ridicarea mănăstirii Putna ocazionau dezbateri în sălile de clasă¹⁵⁵. Mici inadvertențe în precizarea corectă a anilor – precum ocuparea și cedarea cetăților de la Dunăre în timpul domniei lui Ștefan cel Mare¹⁵⁶ ori moartea acestuia –

¹⁵¹ *Scurtă genealogie a Curții austriecești*, în „Calendario pe anul de la Hristos 1840. Carele iaste bisect, și se cuprinde din 366 zile; întocmit pe gradurile și clima Țării Ungurești, a marelui Prințipat al Ardealului, al Țării Românești și a Moldaviei; arată zilele, duminicele, sărbătorile și septămânile calendariului vechiu, și celui nou, părțile și timpurile anului, schimbarea lunilor, răsărirea soarelui, genealogia Casei Austriei, târgurile și alte folositoare lucruri”, Buda, Crăiasca Tipografie a Universit. Ungurești, p. 24–33. Același material este reproduș identic, între aceleași pagini, și în calendarele din anii următori; vezi pe 1841, 1844.

¹⁵² SJANI, fond MCIP – Moldova, dosar 24/1843, f. 28 v.

¹⁵³ *Ibidem*, f. 224 v.

¹⁵⁴ V. A. Urechia, *Istoria școalelor de la 1800–1864*, tomul II, p. 12–13.

¹⁵⁵ BAR, mss. 1654, *Curs metodic de istorie universală*, f. 11; vezi și BAR, mss. 584, *Cursuri de istorie, Mitologie sau fabulații a lui Gheorghi Stihi*, f. 143 v.–144.

¹⁵⁶ *Ibidem*, f. 144 r.–v.

sunt irelevante în raport cu noutățile inserate în prelegerile profesorilor. Mai importantă, cu toate riscurile unor punctări eronate, era nemaintâlnita dilatare a trecutului. Era sentimentul adaptării, chiar ispitirea locuirii, fie și mentale, în acele povești, de vreme ce amintirile fortificații nu mai erau doar zămisliți cerești: puteau fi vizitate, așezământul Putnei așteptându-i pe cei care doreau să vadă mormântul lui Ștefan cel Mare. Schimbarea față de abordările ultimilor ani era vizibilă. În rubrici distincte, inserate la finalul *cuprinsului* calendarelor și ale almanahurilor, începeau să apară, după 1845, tabele cronologice ale domnitorilor, alcătuite cu o atenție sporită¹⁵⁷.

Nu a fost însă suficient pentru impulsivitatea întregului corp profesoral. Mai ales pentru cei din orașele și târgurile din provincie. La 1846, erau încă voci care plasau istoria în „ramul hronologiei”¹⁵⁸. Îi restrângeau sferile și abilitățile educative, minimalizând totodată rolul tatonărilor teoretice. Impresia de stagnare și de insuficiență, de incapacitate intelectuală și de lipsă a oricărui apetit documentar avea să mai reziste o vreme. Din precauție, unii magiștri evitau să indice anii de domnie, preferând doar să înșiruie suveranii reprezentativi¹⁵⁹. La 1847, elevii clasei Codreanu din Bârlad învățau la cronologie noțiuni introductive și mersul lumii până la fenicieni, inclusiv¹⁶⁰, în vreme ce cursanților „clasului II” normal li se povestea, de către profesorul I. Patrice, „introducere în hronologie până la a. 434 a. Kr”¹⁶¹. Ce *cultură istorică și admirație autentică* față de suflitele de ispravă din trecut, dar mai ales față de proprii străbuni, puteau fi încurajate în astfel de lecții? Cel care le enunța pretențios nu catadicsea să le închege măcar într-un manual; nici vorbă de vreo carte de istorie care să-l consacre ca autor, dar mai ales ca specialist al domeniului.

În 1848, conducerii Academiei Mihăilene îi era propusă includerea în curriculumul a disciplinei *Istoria mai multor bărbați și țeri*¹⁶². Posibil ca susținătorul acestei teme să fi fost Ioan Albineț, de vreme ce teascurile tipografiei lui Asachi erau pregătite pentru culegerea manuscrisului *Biografia bărbaților străluciți*, elaborată de același cărturar¹⁶³. Propunerea ilustra calitatea scrierilor academice, dependente de literatura străină. Corpului profesoral îi lipsea deprinderea *documentării* și ambiția etalării *veridicității* în cultura locală.

Panteonul posterității schițat de Albineț nu includea însă niciun nume de voievod pământean. Printre cei proslăviți îi aflăm pe Alexandru Macedon, Moise, Cyrus al Persiei, Romulus, Solon, Socrate, Temistocle. E greu de presupus că inițiatorul scrisese acele biografii după o riguroasă consultare, de vreme ce viețile domnilor din Moldova și Țara Românească, consemnate în vechile acte, ce puteau fi văzute în diverse locații, își așteptau încă povestitorii. I-ar fi fost mai la îndemână să portretizeze măcar pe marii voievozi. Dacă ar fi pus preț pe cercetare, ar fi găsit suficiente argumente și sugestii în fondurile mănăstirești, în arhivele și bibliotecile publice și private din Moldova. L-ar fi recomandat indubitabil ca un istoric respectabil și nu doar ca un descurcăreț compilator.

¹⁵⁷ *Tablou hronologic a domnilor și a domniilor prințipatului Moldavei*, în „Almanah de învățătură și petrecere”, Iași, Tipografia Institutul Albinei, 1847, p. 60–65.

¹⁵⁸ *Un nou popor român*, în „Albina românească. Gazetă politică și literară”, nr. 12, 10 februarie 1846, p. 45.

¹⁵⁹ BAR, mss. 1481, C. Racotă, *Curs de istorie universală de la Octavian August până la finele secolului XVIII, 7 mai 1843*, f. 157–159.

¹⁶⁰ SJANI, fond MCIP – Moldova, dosar 15/1847, vol. 1, f. 43 v.

¹⁶¹ Idem, dosar 16/1847, f. 21.

¹⁶² BAR, mss. 589, *Istoria mai multor bărbați și țeri propusă în Academia de Iași, N. Voinov, 1848*, f. 2–114.

¹⁶³ Nicolae Iorga, *op. cit.*, p. 20.

După unsprezece ani de predare a cronologiei de către Ioan Albinet, figură emblematică a învățământului din Moldova, regresul era evident. Un deceniu trecuse în zadar. Aceleași personaje și evenimente dețineau prim-planul cursurilor școlare. Aceleași relatare seacă, preluată din cărțile aduse de peste hotare, trecea drept învățatură moralizatoare. Dascălii se complăceau în confortul unui iluzoriu prestigiu științific. În locul constituirii unui vocabular de specialitate, preocupare majoră în literaturile occidentale, cu ajutorul căruia să se articuleze cugetarea și propovăduirea atașamentului față de patrie, fraza se comprima în jurul câtorva nume; și acelea de pe alte meleaguri.

Istoria lumii neglija afirmarea virtuților strămoșești. Și nu pentru că ar fi existat vreo strategie instituțională ori vreo reticență a cenzurii. Au contat neputința intelectuală și desconsiderarea experiențelor străbune păstrate în hrisoave. Proiecția universală câștigase partida și datorită numeroaselor manuale publicate la finele secolului al XVIII-lea¹⁶⁴. Parte dintre ele se regăseau și în cataloagele librăriilor din Principate. Infima ofertă de carte autohtonă, operele intelectualilor și profesorilor din Moldova și Țara Românească, păstrate în manuscris, n-au avut cum să facă posibilă reîntâlnirea cu propriul trecut. Au eșuat în permutarea atenției dinspre inegalabilele vedete ale universalității către voievozii nord-dunăreni. Școlarii nu aveau ce să aleagă și să citească.

Posibile învățăminte

Ce înțelegem din caietele și lecțiile de cronologie aprobate de Cinstita Epitropie? Că profesorii, în mare parte aceiași între 1832 și 1850, extrăgeau doar date și nume pentru a încropi niște povestioare. *Patria* nu „apăruse” încă la 1835 în vorbele profesorului de cronologie, nu favoriza înțelegerea și sădirea *crezurilor naționale* în mintea micilor valahi și moldoveni; deși, în anumite precuvântări, se pomenea de „patria noastră”¹⁶⁵.

Națiunea și dragostea de neam nu putuseră fi câștigate din reminiscențe și speculații mitologice. Mai ales prin personaje care nu călcașeră niciodată pământul țării. O anumită ritualizare a expunerii ținea loc de știință. Și astfel se poate explica de ce nu pâlpâia deja, așa cum se întâmpla pe întinderea europeană, sentimentul demnității proprii identității, chiar și după 1840. În școlile din Țara Românească și Moldova, cei mici erau asigurați că invocarea divinității rămânea ultima șansă ca nația să-și continue drumul prin istorie¹⁶⁶.

Cu ce rămânem după închiderea caietelor de cronologie? Cu observația că discursurile profesorilor nu jalonau nici cauzalități și nici ipoteze. Nu propuneau defel un alt tip de istoricitate, deși erau martorii conștienți ai epuizării Iluminismului ca paradigmă. Istoria nu-și dobândise o autonomie savantă, fiind percepută doar ca pretext de acumulare a unor informații precise, care puteau fi utile în înțelegerea adecvată a altor discipline. Într-o evaluare făcută la 1845, după decenii bune de profesorat, Florian Aaron arăta că „spre a învăța cu ispravă istoria, este neapărată trebuință de a fi cineva pregătit cu hronologia și cu geografia”¹⁶⁷.

¹⁶⁴ Ariadna Camariano-Cioran, *Academiile domnești din București și Iași*, București, Editura Academiei Române, 1971, p. 177.

¹⁶⁵ Gr. Pleșoianu, *Precuvântare*, la Pierre Blanchard, *Cele dintâiu cunoștințe pentru trebuința copiilor care încep a citi*, traduse din franțozește și adăogate de Grigorie P. Pleșoianu, profesorul de împrumutata învățatură al Școalelor Naționale din Craiova, 1828, p. V.

¹⁶⁶ M. Kogălniceanu, *Introducție*, în „Arhiva Românească”, Foaie retrospectivă și trimestrială, sub redacția lui M. Kogălniceanu, tomul 1, Iași, Cantora Daciei literare, 1840, p. IV.

¹⁶⁷ *Elemente de istoria lumii...*, p. 6.

Dintr-o indolență intelectuală și complacere administrativă, dascălii adoptaseră stilul calendaristic, păstrau prea multe reziduuri scolastice; deși, în centre universitare precum Berlin și Jena, erau combătute în prelegeri a căror audiență nu era compusă numai din cursanți. Asistau și cei cuprinși de patima cititului, atenți la construcția argumentației și la încheierile concluzive. Așteptările publice nu le erau înșelate. Conferințele lui Herder, ținute într-o perioadă în care spiritul german părea pierdut în fața expansionismului francez, au dezmorțit speranța și idealurile conaționalilor.

În neîmplinirile orelor de cronologie și mitologie trebuie căutate explicațiile interesului neconcludent pentru istorie. Cu toate că, în epocă, materiile respective erau văzute drept o etapă obligatorie în pregătirea copiilor. Înainte de a cunoaște lumea, trebuiau să știe câte ceva despre marile ei personaje, însă reale, nu imaginare. Asimilând, inițial, doar date și nume, puteau, ulterior, să le insereze într-o poveste pe înțelesul lor. Trecerea de la prezentarea mitologică la aparenta precizie cronologică nu a fost îndeajuns.

Acceptând că programele școlare nu puteau fi schimbate prea des, că *interpretarea clasică* era importantă în practica pedagogică, rămâne totuși de neînțeles de ce informații despre propria țară, nu neapărat laudative, nu apar mai deloc în lecțiile oferite tinerelor generații. Dacă vrem să căutăm acea dragoste de patrie de care pomenesc unii istorici, nu în astfel de oferte didactice o vom afla.

MYTHS GO TO SCHOOL:
HISTORY AND MEMORY AT THE BEGINNING OF ROMANIAN MODERNITY
(Summary)

Keywords: mythology, chronology, history, national pedagogy, homeland.

This paper aims to highlight, starting from the few curricula and school copy-books preserved in archives, the very rare memoirs and articles in the periodicals of the time, what pupils studied and learnt in the mythology and chronology classes; the intellectual scope of the teachers; their link to recent European bibliography as well as to the topics of scientific discussions in academia. The study of these findings results in a truthful attempt to identify some identity sensibilities, national creeds and a form of patriotism in keeping with the spirit which was stirring Europe in the first half of the 19th century. Historical culture claimed through legends and traditions mostly rooted in local events and characters had an impact on popular literature, still to be untangled Romanian historiography.